

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

Факультет туризму

Кафедра економіки та менеджменту

Завидівська О. І.

ЛЕКЦІЯ № 4

СВІТОВИЙ РИНОК ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

з навчальної дисципліни:

«Міжнародні економічні відносини»

підготовки *БАКАЛАВРІВ*

галузь знань **07 «Управління та адміністрування»**
(спеціальність 073 – «Менеджмент»)

Лекція обговорена і затверджена на засіданні кафедри економіки та менеджменту
(протокол № 5 від “10” грудня 2020 року)

План

1. Сутнісна характеристика світового ринку
 2. Класифікація товарів і послуг на світовому ринку
 3. Економічна основа та теорії розвитку міжнародної торгівлі
-

1. Сутнісна характеристика світового ринку

Світовий ринок – спосіб, або механізм обміну економічними благами між окремими національними господарствами й їхніми об'єднаннями, що обумовлює виникнення і відтворення економічних відносин між ними. Використання системного підходу до структуризації такої складної соціально-економічної системи, як світовий ринок, дозволяє виявити його сутність. Умовно первинним елементом цієї системи є **внутрішній ринок**, який визначається як внутрішня сфера проведення торгових операцій. Різниця між внутрішнім ринком та національним визначає наявність в останнього такого важливого елементу функціонування економічного механізму більшості країн, як експортно-імпортні операції. Таким чином, **національний ринок** – це сфера здійснення операцій внутрішньої та зовнішньої торгівлі країни. Отже світовий ринок визначають як сукупність національних ринків, – всіх товарних ринків, на яких визначається велика частка зовнішньоторговельних операцій та домінує внутрішня торгівля.

Міжнародний ринок – це сфера здійснення зовнішньоторговельних операцій. В процесі історичної еволюції світовий ринок сформувався як *цілісна система, що має територіальну і функціональну структуру*.

Територіальну структуру світового ринку утворює складне поєднання окремих груп країн, що займають різне положення і утворюють так званий центр і периферію світового ринку. Центр, ядро системи світового ринку складає група промислово-розвинутих країн, між якими складається певна система відносин на основі об'єднання двох полярних тенденцій, – співпраці і конкуренції на світовому ринку.

Функціональна структура світового ринку в якості основоположних елементів включає відносно відособлені утворення, які забезпечують функціонування системи: міжнародні ринки окремих товарів і послуг, робочої сили, ринок позикових капіталів, валютний ринок, інфраструктуру світового ринку і т.п.

Як економічна система, *світовий ринок* відображає сукупність взаємодоповнюючих економічних відносин, які розвиваються за схемою: *внутрішній ринок – національний ринок – міжнародний ринок – світовий ринок* і ґрунтуються на міжнародному поділі праці й інших чинників виробництва.

Найдрібнішою «клітинкою» *світового ринку* є товари і послуги, що задовольняють особисті і виробничі потреби.

Товар – продукт виробничо-економічної діяльності, що має матеріально-речовинну форму і є об'єктом купівлі-продажу в ринковій економіці.

Послуга – вид діяльності, у процесі якої відбувається зміна характеристик (якісних, територіальних) суб'єкта-одержувача або вже наявного продукту, блага, надані не у вигляді речей, а у формі діяльності на основі економічних відносин.

Розвиток міжнародного ринку товарів обумовив формування та інтенсивний розвиток *міжнародного ринку послуг*.

Міжнародна *торгівля послугами порівняно з торгівлею товарами має такі особливості:*

- торгівля переважно здійснюється на прямих контактах між виробниками послуг і їх споживачами;
- її регулювання здійснюється не на кордоні, а всередині країни відповідними положеннями внутрішнього законодавства;
- велика залежність обсягу послуг і їх вартості від складності та наукомісткості товарів;
- значно більша захищеність державою виробництва і реалізації послуг, ніж сфери матеріального виробництва і торгівлі;
- послуги, що надходять в особисте споживання (туризм, освіта, культура тощо), не можуть бути задіяні у господарському обороті.

2. *Класифікація товарів і послуг на світовому ринку*

В останні десятиліття ХХ ст. різні міжнародні організації активно працювали над вдосконаленням наявної уніфікованої товарної номенклатури. На практиці найчастіше в міжнародних відносинах використовувалися наступні *товарні класифікації і номенклатури:*

- розроблена і опублікована в 1986 р. третя редакція Стандартної міжнародної торгової класифікації (СМТК) ООН;
- виданий в 1989 р. класифікатор товарів за укрупненими економічними угрупованнями (КУЕГ) ООН;
- прийнята в 1988 р. Брюссельська Гармонізована митна номенклатура;
- опублікована в 1983 р. Гармонізована система опису і кодування товарів (ГСОКТ), розроблена Радою митної співпраці.

Особлива роль належить *Гармонізованій системі опису і кодування товарів* (ГСОКТ), яка має за мету упорядкувати статистичний звіт як в міжнародній торгівлі, так і в сфері митних тарифів. ГСОКТ служить основою для переговорів в рамках ГАТТ/СОТ, а також є базою для ув'язки з іншими системами класифікації ООН.

В Україні на основі ГСОКТ розроблена та діє Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

В Україні використовується класифікація послуг, розроблена Світовим банком.

3. Економічна основа та теорії розвитку міжнародної торгівлі

Пояснення першопричин, що породжують міжнародну торгівлю, ґрунтується на **законі порівняльних (вартісних) переваг**. Сутність його полягає в тому, що кожна країна має порівняльні переваги у виробництві якого-небудь товару (тобто виготовляє його з меншими витратами) і отримує вигоду, спеціалізуючись на його виробництві і обмінюючи на товари, котрі вона сама неспроможна ефективно виготовляти.

А. Сміт перший, доводячи вигідність для країни вільної торгівлі, розробив **теорію абсолютних переваг (absolute advantage theory)**. Згідно з цією теорією країни, що володіють природними перевагами (пов'язаними з кліматичними умовами і природними ресурсами) та придбаними перевагами (пов'язаними з розвитком технології та високою кваліфікацією працівників) у виробництві тих чи інших товарів, можуть виготовляти їх більш ефективно, ніж інші. Якщо торгівля не буде обмежена, стверджував А. Сміт, то кожна країна спеціалізуватиметься на виробництві тих товарів і послуг, в якому вона має абсолютну перевагу. Обмін між країнами надлишками спеціалізованої продукції є вигідним для кожної країни.

Д. Рікардо розвинув доводи А. Сміта на користь вільної торгівлі і розширив зону порівняльних переваг для вигідної міжнародної торгівлі, ввівши *принцип відносної*

переваги. **Теорія відносної переваги у витратах (comparative advantage theory)** стверджує, що міжнародна торгівля вигідна для будь-якої країни: і для тієї, котра ні в чому не має переваг, і для тієї, котра має переваги абсолютно для всіх товарів. В кожній країні (без урахування абсолютних переваг) завжди знайдеться товар, виробництво якого більш ефективно (щодо співвідношення витрат), ніж виробництво решти товарів. Країна отримує більший вигащ, якщо сконцентрує свої ресурси на більш ефективних виробництвах. Товар, для якого відносна вигода є найбільшою, і повинен експортуватись.

Абсолютна перевага – це можливість країни провадити який-небудь товар більш ефективно (тобто з меншими витратами на одиницю продукції) у порівнянні з іншими країнами, що провадять той же товар.

Відносна (порівняльна) перевага – це здатність провадити товар або послугу з відносно меншими витратами заміщення. В умовах, коли зовнішня торгівля відсутня, кожна країна може споживати тільки ті товари й тільки ту кількість, що вона виробляє, а відносні (альтернативні) ціни цих товарів на внутрішньому ринку визначаються відносними витратами їхнього виробництва.

Теорія Д. Рікардо не з'ясувала до кінця походження порівняльних переваг, котрими володіє та чи інша країна. У першій половині ХХ ст. шведські економісти Елі Хекшер і Бертін Олін запропонували систематизоване пояснення джерел порівняльних переваг, відоме як **теорія відносної забезпеченості чинниками виробництва Хекшера-Оліна (Heckscher-Olin theory)**, яка стверджує, що співвідношення частки землі, трудових ресурсів і капіталу зумовлює їх порівняльну вартість. Ці витрати, у свою чергу, визначають, які товари країна може виробляти більш ефективно й експортувати. Відмінності між країнами у порівняльних перевагах саме пояснюються тим, що: 1) у виробництві різних товарів чинники використовуються в різних співвідношеннях; 2) неоднакова відносна забезпеченість країн чинниками виробництва.

Теорія різної відносної забезпеченості факторами виробництва у 40-ті рр. ХХ ст. була доповнена П. Семюельсоном, який дав їй математичний доказ, у результаті чого вона одержала назву **теорема вирівнювання цін на фактори виробництва (the factor price equalization theorem)**, або **теорема Хекшера-Оліна-Семюельсона**. Її сутність зводиться до того, що вирівнювання в результаті торгівлі відносних цін на

товари приводить до вирівнювання відносних цін і на фактори виробництва, за допомогою яких ці товари були вироблені.

Теорема Столпера-Семюельсона (Stolper-Samuelson theorem) показує, як розподіляються доходи від зовнішньої торгівлі між власниками факторів виробництва. Послідовний вплив взаємопов'язаних економічних ефектів є таким: зростання світових цін на експортний товар зумовлює збільшення його пропозиції на зовнішньому ринку, це стимулює виробництво. Підвищення світових цін створює переваги у доходах власників інтенсивних факторів виробництва і, навпаки, погіршує стан власників інших факторів виробництва. *Визначальне положення теореми*, виведеної В. Столпером і П. Семюельсоном можна сформулювати так: якщо відсутнє спільне виробництво, а економіка характеризується досконалою конкуренцією (тобто ціна кінцевого продукту дорівнює сумі цін факторів виробництва), то ціна продукту змінюється на стільки, наскільки в середньому змінюється ціна факторів виробництва.

У 50-х рр. ХХ ст. В. Леонтьєв з'ясував, що існуюча структура міжнародної торгівлі не підтверджує висновок теорії Хекшера-Оліна, зокрема, їй не відповідає структура експорту та імпорту США, Японії, Індії та Канади. Це відкриття отримало назву «**Парадокс Леонтьєва**» (**Leontief paradox**). Так, згідно з теорією Хекшера-Оліна, в експорті США повинні переважати капіталомісткі товари, а в імпорті – трудомісткі, оскільки в США, порівняно з іншими країнами, дуже багато капіталу відносно праці. Проте з'ясувалось, що якраз експорт, а не імпорт США був трудомістким, що прямо суперечило висновкам Хекшера-Оліна. Ряд економістів спробували цей парадокс пояснити. Одне з можливих рішень було запропоноване самим В. Леонтьєвим: в США праця більш продуктивна, ніж у їх торговельних партнерів, що не враховувалось при підрахунку кількості праці, вміщеної в експорті та імпорті. Інше пояснення більш переконливе: В. Леонтьєв помилково не врахував, що істотну кількість капіталу вже було вкладено в робочу силу у вигляді освіти і підготовки. Пітер Кенен довів, що правильно визначена величина капіталу, вже вкладеного в робочу силу, призводить до зняття парадокса. Отже, парадокс Леонтьєва був наслідком обчислювальної помилки, а не неправильності теорії Хекшера-Оліна.